

1274 m. vykęs Didysis prūsų sukilimas prieš Vokiečių ordiną. Nepaisant to, kad šis sukilimas buvo numalšintas, kad po jo sustiprėjo prūsų tautinė ir socialinė spauda, jis buvo labai svarbus, nes apie 15 metų pristabdė Vokiečių ordino kariuomenės skverbimąsi į LDK.

Spėjama Skuodo mūšio vieta sutvarkyta 1998–2003 m. įgyvendinant tuometinio Skuodo rajono savivaldybės paminklotvarkininko, Žemaičių kultūros draugijos Skuodo skyriaus pirmininko Evaldo Razgaus projektą „Žengdami į ateitį, neužmirškime praeities“. Čia, neprivatizuotinoje senkapių ir švedkapių apsauginėje zonoje suformuotas parkelis, pasodinta ąžuoliukų, kitų medžių ir pastatyti projekto metu liaudies meistrų sukurti stogastulpiai, vienas kurių skirtas žuvusių vaikų gedinčiai motinai (skulptūros autorius – iškilaus Skuodo skulptoriaus Petro Brazausko, kuris taip pat savo darbu papuošė parkelį, mokinyš Gabrielius Škimelis.

Lietuvos istorijoje labai svarbus ir vienas didžiausių susirėmimų, vykusių Didžiojo Šiaurės karo laikotarpiu (1704 m. lapkričio 12 d. pagal Grigaliaus kalendorių (lapkričio 1 d. – pagal tada naudotą Julijaus kalendorių) taip pat vyko šalia Skuode, pasak istorikų, labiausiai tikėtina, kad į pietvakarius nuo šio miesto. Jame švedų kariuomenė, kurios pusėje kovojo ir Sapiegų karinės pajėgos, susirėmė su lietuvių-rusų kariuomenė. Mūšyje dalyvavo apie 2 000 lietuvių ir apie 1 000 (kai kuriuose rašytiniuose šaltiniuose nurodoma, kad 2 100) rusų. Jie susirėmė su švedų kariauna, kurioje buvo apie 600 pėstininkų, 1 500 reitų (šaunamaisiais ginklais ginkluotų samdomų kavaleristų bei dragūnų (raitų kavaleristų) ir 6 pabūklai.

Pergalę iškovojo jungtinės lietuvių-rusų pajėgos, kurioms vadovavo Mykolas Servacijus Višnioveckis ir rusų dragūnų vadas – Bohemijos vokiečių kilmės rusų kariuomenės pulkininkas Herbardas Fulgo.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. Rimantas Jasas, Algirdas Matulevičius, „Skuodo mūšis“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://inx.lv/J6Mzs>.
2. „Skuodo mūšis“, *Vikipedija. Laisvoji enciklopedija*: <https://inx.lv/J6Mzo>.
3. Kazimieras Prušinskas, „Skuodo mūšis“, *Žemaičių žemė*: <https://inx.lv/J6MzK>.
4. „Skuodo mūšio vieta“, *Skouds*: <https://inx.lv/J6MzX>.

Durbės mūšis

Durbės kautynės – 1260 m. liepos 13 d. tuometinėje kuršių žemėje, prie Durbės ežero (dabartiniame Latvijos Respublikos Liepojos rajone) įvykęs žemaičių kariuomenės, kuriai vadovavo žemaičių kunigaikštis Alminas (Algminas, Almenas, Aliminas, Alemanas) mūšis su Vokiečių ordino (VO) ir jo autonominės šakos Livonijos ordino (LO) kariuomene, kuriame pergalę pasiekė žemaičiai kartu su savo sąjungininkais.

Šio mūšio metu pirmą kartą į LO karą su lietuviais tiesiogiai įsitraukė VO. Siekdamas apsaugoti savo pietines valdas, jis 1260 m. birželio 15 d. sudarė taikos ir pagalbos sutartį su Mazovijos (Mozūrijos) kunigaikščiu Zemovitu. Jų kariniu žygiu siekta bent iš dalies įgyvendinti strateginį tikslą – užgrobti Že-

žemaičių kunigaikščio Almino skulptūra Skaudvilės (Tauragės r.) skulptūrų parke. Autorius – liaudies meistras, medžio drožėjas Jonas Jankauskas iš Trepų kaimo. Šis kūrinys yra dalis bendro Skaudvilės parko skulptūrų ansamblio, kuriame šis meistras jamžino svarbiaus Lietuvos bei Žemaitijos istorines asmenybes. Nuotrauka iš: <https://inx.lv/J6RZY>

maitiją ir sujungti abiejų ordinų dalių valdas, o tiesiogiai – išlaisvinti iš žemaičių blokados Karšuvos žemėje pastatytą vokiečių Georgenburgo pilį.

Ordinų kariuomenei talkino Švedijos karalaičio Karolio vadovaujami danų ir švedų daliniai, taip pat ir popiežiaus paskatinti įvairių kraštų kryžininkai, pavergti Prūsijos ir Livonijos vietiniai gyventojai, privalėję kariauti pavergėjų pusėje. Manoma, kad LO (vadas – krašto magistras Burhardas von Hornhausenas), VO (vadas ordino maršalas Heinrichas Botelis) ir jų talkininkai turėjo kelis tūkstančius, o žemaičiai – 4 000 karių.

Jungtinei vokiečių kariuomenei žygiuojant iš Klaipėdos link Georgenburgo pilies, žemaičiai netikėtai įsiveržė į LO valdomą Kuršą. Šiuo manevru jie supainiojo priešo planus ir privertė jį pasukti ginti Kuršo. Mūšiui prasidėjus, kuršiai iš LO kariuomenės pasitraukė, dalis jų puolė vokiečius iš užnugario. Ordino kariuomenės padėtį silpnino jos dalių tarpusavio nesutarimai, tai, kad nebuvo mūšiui vadovaujančio vieno vado. Kai estai ėmė trauktis, vokiečius apėmė panika. Žemaičiai staigiai priešą apsupo, daug priešininkų nukovė ir pradėjo persekioti besitraukiančius iš mūšio lauko. Žuvo 150 ordino riterių ir daug karių, taip pat ir Burhardas von Hornhausenas, Heinrichas Botelis, Švedijos karalaitis Karolis su savo dalinio kariais.

Durbės mūšis buvo didžiausias XIII ir XIV a. lietu-

„Durbės mūšis“. Dailininkas Vincas Norkus Paveikslas saugomas Vytauto Didžiojo karo muziejuje (Kaunas)

vių laimėjimas per karus su VO. Jis parodė Žemaičių žemių konfederacijos jėgą. Po Durbės mūšio Baltijos šalyse pasikeitė politinė padėtis: LO iš Dobės (Livonijoje) ir Georgenburgo pilių išvedė savo igulas, LO ir VO pavergtose žemėse sukilo kuršiai. Durbės mūšis sužlugdė ordinų bandymą greitai užgrobti Žemaitiją ir iki XIII a. 8 deš. sustabdė jų veržimąsi į rytus. Tai sudarė galimybę sustiprėti Lietuvos valstybei.

IŠSAMIAU: Istorikas Zenonas Ivinskis apie Durbės mūšio ištakas, eigą ir reikšmę

Istorikas Zenonas Ivinskis Bostone išleistoje „Lietuvių enciklopedijoje“ (t. 5, p. 225–226) rašo, kad „*Po vokiečiams nelaimingų Saulės kautynių ilgai Livonijos ordinas aktyviai nebesidomėjo Lietuva, nors per latvių žemes artėjo į jos ribas. 1250 m. po nusiaubusio vokiečių žygio žiemgaliai apsiėmė Ordinui mokėti duoklę. 1242–1252 m. buvo pavergtas Kuršių kraštas ir apstatytas pilimis. Siekdamas toliau į pietus, Livonijos ordinas 1253 m. pastatė Klaipėdą. [...] Nors iš kito šono tuo laiku Prūsų ordinas dar tebekariavo su sembais ir dar Nemuno krantų nebuvo pasiekęs, bet Livonijos riteriams atsivėrė naujų vilčių, kad Mindaugas jų pastangomis priėmė krikštą ir tapo karaliumi. 1251–1261 m. truko oficiali Mindaugo taika su Ordinu, bet žemaičiai, kurių tik rytinė dalis galėjo Mindaugui priklausyti, nuo 1256 m. pradėjo intensyvius karus su Ordinu. 1256 m. žemaičių vado Alimino žygiui į Kuršą pasisekus, 1257 m. jie sumušė vokiečius prie Klaipėdos. Abipusiu susitarimu padarius 2 metų paliaubas (1257–1259), toliau žemaičiai dar intensyviau darė savo žygius į Kuršą.*

Dar nepasibaigus taikos laikui, abiejų ordino dalių lygiomis lėšomis ir darbu buvo pastatyta Geongerburgo (šv. Jurgio) pilis prie Mituvos ir Imsrės žiočių ant Nemuno kranto. Tuo būdu abi Ordino dalys per žemaičių plotus turėjo vis labiau prie viena kitos artėti. Tuo pačiu laiku šiaurėje ant lietuvių-žiemgalių ribų Livonijos ordinas buvo pasistatęs Dobės pilį. Pasidalinęs (Nukelta į 10 p.)

„Durbės mūšis“. Dailininkas Edmundas Žiauberis. Sukurta 1985 m.

Ceklį ir oficialiai laikydamas Žemaičius savo nuosavybe, Ordinas turėjo juos užimti ginklu. Bet žemaičiai vis leidosi į aktyvias kovas. Pasibaigus taikai, 1259 m. jie suruošė žygį į Kuršą ir grįždami sumušė vokiečius Skuodo laukuose. Kitą kartą ordinas subūrė didelę pavergtųjų tautų kariuomenę, bet žemaičiams pasisekė vėl nusiaubti Kuršą ir pasprukti nuo priešų. Tų jų žygių įtakoje sukilo ir žiemgaliai (1259 m.). Žiemgaliams talkindami, 1260 m. pavasarį žemaičiai puolė Dobę. Nepasisėkus jos paimti, žemaičiai iš šiaurės persimetė į pietus, prieš 1259 m. pastatytąjį Georgenburgą; prieš Ordino pilį jie pasistatė savo tvirtovę ir iš jos nuolat puldinėjo nykstančią ir maisto stokojančią vokiečių įgulą. Ordinui atsirado uždavinys Georgenburgą gynėjus išgelbėti; jis ruošė plataus masto žygį, kuris turėjo padėti pataisyti kryžiuočių padėtį kokiū noras dideliu laimėjimu. Į bendrą kovą buvo įtrauktos ir Prūsų ordino jėgos. Jo maršalka Henrikas Botel atvyko su riterių būriu ir prūsų (pamedėnų, sembų, notangų ir varmėnų) kariuomene. Livonijos magistro sutelktos jėgos buvo dar didesnės. Atvyko Talino danų kariuomenė, kuriai vadovavo švedų kunigaikštis Karolis; buvo surinkta daug piligrimų, laivais atvykusių iš Hanzos uostų. Pagalbinius būrius sudarė estai ir kuršiai. Šitokie mišriai, kelis tūkstančius siekiantieji kariuomenei vadovavo du šimtai Ordino riterių. Nuo Klaipėdos artindamasi prie Georgenburgą, kryžiuočių kariuomenė patyrė, kad su didele jėga lietuviai (Dusburgas mini 4 000), atsitraukę nuo Georgenburgą, siaubia Kuršą ir ten grobia turtą. Eilijuotoji kronika (Reimchronik), plačiai aprašydama šitas kovas, pastebi, kad lietuviai, maty-

dami daug aukų reikėsiant tai piliai paimti, nutarė rengtis į atviras kautynes. Abi kariuomenės susitiko 1260 m. liepos 13 d. (šv. Margaritos dieną) prie Durbės ežero, pietiniame jo krante – slėnyje. Prieš pradėdami kautynes, kryžiuočiai buvo sušaukę savo karo tarybą. Dusburgo pasakojimu, kai maršalka Botel vieną kilmingą pamedėną klausęs patarimo, šis pasiūlęs nusipėstinti, nes kitaip kovotojai iš kautynių lauko greičiau gali pabėgti. Pasipriešinus Danijos karaliaus riteriams, šis pasiūlymas buvo atmestas. Vokiečių talkininkai kuršiai tada kreipėsi į Livonijos magistrą [...].

Vos prasidėjus kautynėms, kuršiai pasitraukė iš kovos lauko, o jų pavyzdį paėmė ir estai. Dusburgas dar pridėdavo, kad kuršiai iš nugaros puolė krikščionius. Tarp lietuvių ir kuršių galėjo būti ir susitarimo; sukilę kuršiai vėliau į savo pilis priėmė, pvz., žemaičių įgulas. Vokiečių kronikininkai, aprašydami savųjų didvyriškumą, niekur nepažymi, kaip kovės lietuviai, nes pagonių laimėjimas krikščionims buvo didelė gėda. Iš eilijuotosios kronikos galima nustatyti, kad kuršiams ir estams pasitraukus, vokiečių kariuomenė buvo apsupta. Buvo užmušta daug prūsų – Ordino riterių. Kitų kritusiųjų proporcingai turėjo būti kelis ar net dešimt kartų daugiau. Kariuomenės likučiai slapstėsi gretimame miške, bet ir ten jie buvo pastebėti. Dusburgo liudijimu, jie buvo taip įbauginti, jog 3–4 pagonys išžudydavę 100 krikščionių. Kas buvo šių kautynių laimėtojas, nė vienas šaltinis nemini. Tik S. Grunau XVI a. yra užrašęs Treniotą, Vykinto sūnų. Pats Mindaugas kautynėse nedalyvavo, nors kautynėse šalia žemaičių dalyvavo ir aukštaičių pajėgos. Yra duomenų, kad Mindaugas oficialiai Ordinui davinėdamas dovanojimų dokumentus, jau nuo 1256–1259 m. žemaičius slapta rėmė kovose su Livonijos ordinu ir prie Durbės laimėjimo netiesiogiai yra prisidėjęs.

Nė vienas pralaimėjimas Vokiečių ordinui Pabaltijyje XIII–XV a. nebuvo toks skaudus savo padariniais, kaip šis. Tuojau po jų prasidėjo prūsų sukilimas, kuris truko 14 metų (iki 1274 m.). Livonijos tautos (kuršiai, žiemgaliai, estai) taip pat sukilo. Kuršas tebuvo vėl atgautas po 7 metų kovos (1276 m.), o kol Ordinas vėl užėmė žiemgalius, praėjo 30 metų (1290 m.). Vokiečių įgulos tuoj po Durbės kautynių pabėgo iš pasienio tvirtovių (Georgenburgą, Dobę). Nuolatinis vokiečių karas su vietinėmis gentimis Prūsijoje ir Livoni-

Durbės gyvenvietės centras. Danutės Mukienės nuotrauka

joje dviem dešimtmečiams atitraukė jų pastangas nuo Lietuvos. Ir į didžiąją Ceklio sritį, kurioje Ordinui ir Kuršo vyskupui buvo tekę dideli žemės plotai, vokiečiai nebegalėjo įkelti kojos.

Livonijos ordino skverbimasis per Kuršą ir Žiemgalius į Lietuvą buvo sustabdytas ir greit Ceklio (Žemaitijos dalis) plotai pateko į lietuvių rankas. Neteko prasmės ir Mindaugo dovanojimai. Bet ir patys amžininkai Durbės kautynes laikė labai reikšmingomis. Jau Dusburgas Didįjį prūsų sukilimą betarpiškai siejo su Durbės kautynėmis: matydami visais atžvilgiais šiose kautynėse susilpnintą Ordiną, prūsai sukilę. Jei vis dėlto kryžiuočiai, kelerius metus stovėdami ant bedugnės krašto, šiaip taip atsilaikė, tai labiausiai dėl Romos kurijos skelbiamų kryžiaus karų.

Mindaugo nužudymas tokiu laiku (1263 m.) sudarė nepalankias aplinkybes tinkamai išnaudoti susidariusias galimybes. Tais pačiais metais, kai Lietuvoje prasidėjo sąmyšiai, vokiečiai sunaikino Kretingos ir Impilties pilis ir ilgainiui išvarė iš Kuršo lietuvius.

Durbės kautynės stovi visų XIII a. kovų centre. Nors jos ir neapsaugojo prūsų ir latvių tautų nuo to-

Durbės miestas Latvijos Respublikos žemėlapyje

limesnės vokiečių ir dar žiauresnės okupacijos, negu iki tol (ypač Prūsijoje), tačiau Lietuvos valstybei to laimėjimo vaisiai buvo pozityvūs.“

Vytenis Almonaitis knygoje „Ką šniokščia Jūros rėvos“ (Kaunas–Vilnius, 1994, p. 12) rašo: „XIII a. visa Žemaitija jau buvo gana gerai centralizuota ir suvienyta. Kraštas skaidėsi į mažesnius teritorinius vienetus – žemes. [...] Lietuvos valstybės kūrimosi metais vyriausiasis žemaičių kunigaikštis, Saulės mūšio laimėtojas Vykintas tapo stipriu Mindaugo varžovu. Jį patį Mindaugas įveikė, tačiau visą Žemaitiją – tik iš dalies. Ilgiems šimtmečiams kraštas liko tradiciškai savarankiškas, savitas. Laimėję Saulės ir Durbės mūšius, kalavijuočių ir kryžiuočių agresiją žemaičiai kiek atitolino, tačiau XIII a. pabaigoje prasidėjo nuolatiniai žemaičių žemių puldinėjimai. Pirmiausia buvo nusiaubtos Karšuva ir Pagraudė. Vėliau kovų arena virto praktiškai visa Žemaitija. Kryžiuočių ordinas siekė ją žūt būt nukariauti ir sujungti savo valdas Prūsijoje ir Livonijoje. [...] Ordinas puolė, o Žemaitija, remiama Lietuvos didžiųjų kunigaikščių, pirmiausia Vytenio, Gedimino, Kęstučio, laikėsi. [...]“

Šiandien Durbės mūšio lauko vietą ženklina lietuvių ir latvių pastatyti atminimo ženklai. Durbės ežeras jau gerokai nusekęs.

Po Durbės mūšio, 1263 m., ant Durbės piliakalnio Livonijos ordinas buvo pasiatatęs savo tvirtovę (pilį), kuriame vėlesniais metais buvo Kuršo kunigaikštystės dvaras. Apie pilį susiformavo miestelis. Pilis nugriauta Šiaurės karo laikotarpiu. Dabar jos vietoje – tik sienų likučiai. Mietelyje yra išlikusių XVII–XIX a. pastatų, tarp jų ir liuteronų bažnyčia.

Durbės gyvenvietė (latv. *Durbē*) – Kuržemės regiono pietuose, Pietų Kuršo savivaldybėje, prie greitkelio Ryga–Liepoja, Durbės ežero pietiniame krante, 25 km į šiaurės rytus nuo Liepojos, 195 km nuo Rygos, Tai pats mažiausias miestas Latvijoje. Čia 2021 m. buvo 527 nuolatiniai gyventojai.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. „Durbės mūšis“, *Žemaičių žemė*, 2007 m., nr. 4, p. 25–26.
2. E. Gudavičius. „Durbės mūšis“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 5, Vilnius, 2004, p. 218–219.
3. Z. Ivinskis. „Durbės kautynės“, *Lietuvių enciklopedija*, t. 5., Bostonas, p. 225–226.
4. „Durbė“, *Vikipedija, Laisvoji enciklopedija*: <https://inx.lv/J6MT0>.